

Entrevista

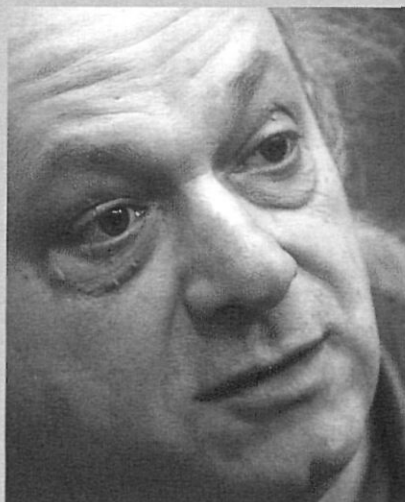
Carles Coll i Costa,

Carles Coll, d'entrada, es presenta com un personatge arrauxat, tocat per la tramuntana, però és un home de fermes conviccions i d'idees clares, la qual cosa l'ha dut a conrear una carrera musical d'èxit. Treballador incansable i creador constant, ha tingut sempre molt present la seva missió de difusor de la música i de la cultura catalanes, i això s'ha fet palès en les seves orquestracions d'obres de compositors com Josep Serra i Albert Cotó; en la interpretació de peces de Mompou, Toldrà, Turull o Montsalvatge; en col·laboracions amb pintors com Josep Ministral o Lluís Roura; en la creació de peces per a orquestra de corda, com el conte musical *L'estel passerell*, amb lletra de la figuerenca M. Àngels Gardella i il·lustracions del gironí Joan Antoni Poch, o, més proper en el temps, *La balada del sabater d'Ordis*, en homenatge a Carles Fages de Climent.

Carles Coll ha estat capaç d'apropar els grans músics clàssics als pobles de l'Empordà, primer, i de Catalunya, més tard, i ha aconseguit que els nostres músics arribessin fins a llocs que ni els mateixos autors haurien somiat mai, sempre amb l'afany de fer conèixer Catalunya arreu del món. En el seu despatx Carles Coll té un mapamundi ple d'agulles que assenyalen els diferents indrets on ha estat tocant, i la veritat és que no hi queden gaire espais buits.

—El fet d'haver nascut a Figueres, com Narcís Monturiol i Salvador Dalí, al país de la tramuntana, i justament un 14 d'abril, ha marcat la personalitat de Carles Coll?

—Jo crec que sí, que el lloc i l'ambient social on es neix marca la gent. No és el mateix néixer a Manila —i dic Manila perquè ho conec— que néixer a l'Empordà; és un privilegi i una sort haver nascut aquí, i per això no me'n vull moure. La tramuntana diuen que ens marca, que estem tocats. Jo n'estic convençut, que estic tocat de la tramuntana. I el

14 d'abril, és clar, sóc republicà, sóc un fill del 14 d'abril, sí, sí. A casa sempre es va celebrar la República: el meu aniversari, cada 14 d'abril, era festa. I sí, com ja saps sóc militant d'ERC de fa molts anys, i m'identifico plenament amb tota la simbologia.

—En quin moment es desperta la vocació musical de Carles Coll? Hi ha precedents de músics entre la família?

—El meu pare hauria volgut ser músic. Ell va néixer a Vilabertran, però el dia que els feixistes entraven a Figueres, aquell mateix dia enterra-

DOLORS REIG

FOTOS: PERE DURAN

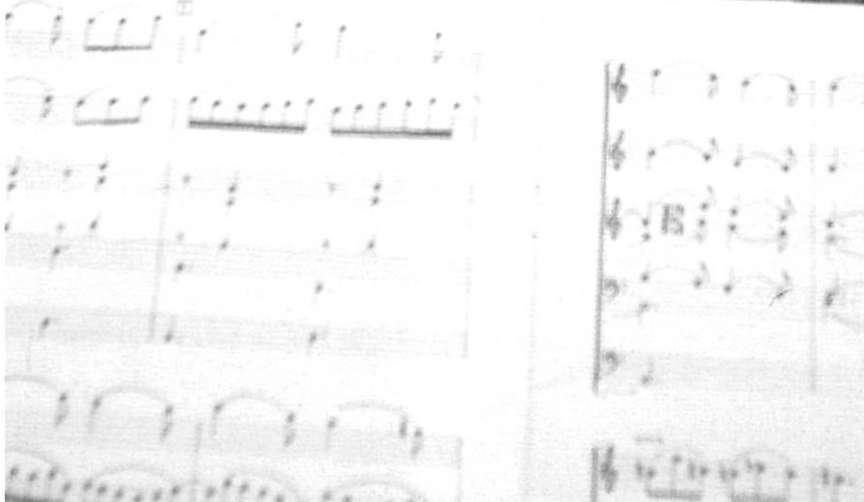
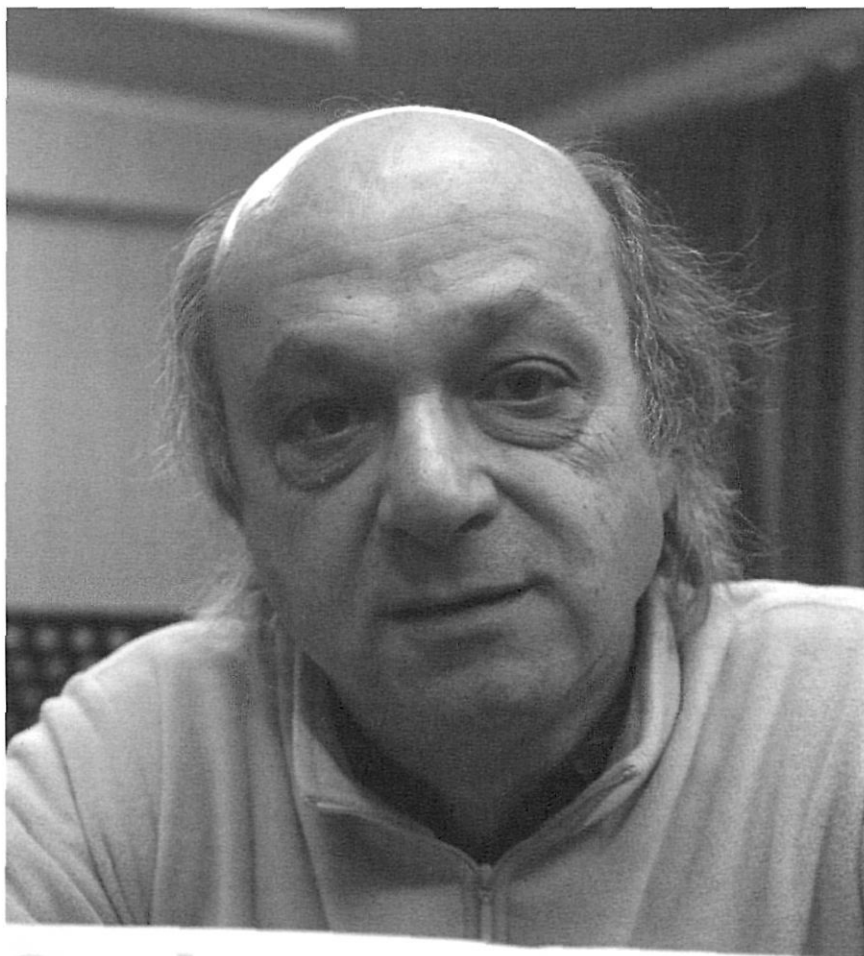
director de l'OCE

ven el seu pare i feia poc que el seu germà gran havia desaparegut lluitant per la República. El meu pare tenia divuit anys i ell i la seva mare es van quedar tots dos sols. I amb trenta mil pessetes, que eren una fortuna en aquella època, però els feixistes els van dir que aquells diners no servien, i les trenta mil pessetes van quedar reduïdes a dues-centes cinquanta, és a dir, res. Al meu pare sempre li va quedar la recança de no haver pogut ser músic. Els coneixia tots.

Quan jo tenia sis anys, deia que volia tocar la trompeta que s'estira i s'arronsa, el trombó de vares. Hi havia una orquestra al Casino Menestral, i jo anava allà cada diumenge a veure el senyor que tocava aquella trompeta. Vaig dir al meu pare que jo volia tocar-la i em va dur a classe amb la senyora Camila Lloret. I me'n recordo que com que el meu pare havia començat a estudiar música, ell sabia les notes del pentagrama, i —això ho tinc gravat al cap— abans d'anar a classe, m'agafava, m'asseia a la seva falda i em deia: «Va, vinga, repassem les notes». I es pot dir que vaig aprendre primer les notes del pentagrama que a llegir, és a dir, em tapaven les lletres i jo sabia dir les notes.

A vegades passa que els fills som una mica el resultat de la frustració dels pares, no? Doncs aquest és una mica el meu cas. Després, el meu germà també va començar a estudiar música, però no li va acabar d'agradar, i a la música no hi ha mitges tintes: t'agrada o no t'agrada.

O sigui que de professional de la música no n'hi havia hagut cap abans, a la família.

Carles Coll i Costa

va néixer a Figueres, la capital de l'Alt Empordà, el 14 d'abril del 1952. Va començar a estudiar piano amb Camilla Lloret i Pere Vallribera, i va continuar amb el mestre Miquel Farré. Va cursar els seus estudis al Conservatori Superior de Música del Liceu i al Conservatori Superior Municipal de Música de Barcelona.

Ha actuat com a solista amb diferents orquestres i grups de cambra i ha estat membre de diverses formacions de cambra, entre les quals hi ha el Quintet de Cambra de Catalunya. Ha estat convidat a dirigir formacions orquestrals d'arreu del món, com l'Orquestra Istropolitana de Bucarest, l'Orquestra Nacional d'Eslovàquia, l'Orquestra Nacional de Panamà, l'Orquestra Simfònica Nacional de Turquia, l'Orquestra Simfònica Cienfuegos de Cuba, l'Orquestra Simfònica de Bucarest, la Filharmònica de Kazakhastan o la Knox-Galesburg Symphony d'Illinois.

Es va començar a dedicar plenament a la música a partir dels anys 80, en què va crear la campanya de divulgació «El piano a l'abast», i més endavant fundà l'Orquestra de Cambra de l'Empordà (1989), de la qual és el director titular. Si volem resseguir els llocs on ha actuat l'OCE, la llista és llarga, gairebé inabastable: des de Terrades, el poblet de l'Alt Empordà on va tocar per primera vegada, fins a Mautausen, passant pel Parlament Europeu d'Estrasburg, gairebé tota la península Ibèrica i Europa, a més d'Estats Units i Canadà, Amèrica del Sud i diferents països africans i asiàtics.

L'any 1992 la Generalitat de Catalunya va concedir a l'OCE el Premi Nacional de Música en l'apartat de música clàssica. Al Parlament Europeu a Estrasburg, l'Orquestra va ser nomenada membre d'honor del Consell Internacional del Moviment Europeu. El 1999 es va formar la Fundació Orquestra de Cambra de l'Empordà.

—Però amb Carles Coll sembla que això ha començat a canviar, no?

—Sí. La meua filla havia començat a estudiar violí i piano, però no li acabava d'agradar. Ella s'ha decantat per la història de l'art. En canvi, en Carles Coll fill toca a l'OCE, és el segon violoncel.

—Repassem les etapes de la carrera musical de Carles Coll. Crec que cronològicament hem de començar pel Festival de Música de Vilabertran. Per què un festival de música precisament a Vilabertran?

—En el subconscient potser hi va influir el fet que el meu pare sigui de Vilabertran. Jo anava a Festa Major a casa de la meua àvia; les arrels, és clar, són vilabertranenques. Però més enllà d'això el cas és que Vilabertran té un lloc preciós, que és el monestir amb l'església de Santa Maria, un lloc ideal amb una mida humana, i a cinc minuts de Figueres.

Tot va començar a principi dels 80, l'any que es va celebrar l'aniversari de la consagració de l'església de Vilabertran. Llavors jo era president de Joventuts Musicals de Figueres i els amics de Vilabertran em van dir:

«Per què no organitzem un concert?». L'Albert Tomàs, una persona que ha fet molt per la cultura també, i a més vilabertranenc, va proposar fer un cicle de concerts el mes de setembre. Va ser magnífic, tot un èxit. A la mitja part la gent passejava pel claustre; al setembre hi ha tranquil·litat.

Vam enganxar una bona època, perquè en aquell moment no hi havia tanta proliferació de festivals. Hi havia el de Cadaqués, però no el de Peralada, i a Torroella de Montgrí ja es feien concerts, però no era el festival que és ara. Va ser un èxit de la Junta de Joventuts Musicals de Figueres.

—I gairebé al mateix temps va arribar la campanya «El piano a l'abast», durant la qual Carles Coll es va passejar per tot l'Empordà, Alt i Baix, amb el seu piano de cua apropant la música anomenada clàssica als escolars. Parlem-ne?

—La campanya va durar tres o quatre anys, i va anar més enllà de les comarques de l'Empordà. Vaig arribar a comarques de Barcelona i de Catalunya Nord, a Ceret, i a les escoles de La Bressola. Vaig fer més de cent trenta concerts.

«Quan deia que aniria als pobles amb un piano de cua, la gent em mirava com volent dir: Aquest home està malament...»

La música té un problema: si t'hi dediques, ho has de fer plenament. Jo no vaig poder cursar estudis universitaris, ni gairebé estudiar batxillerat, perquè jo volia ser músic, i estudiava música. Vaig ser durant quatre anys president de Joventuts Musicals de Figueres, i vaig ensopegar una època molt bona, el 79, d'efervescència cultural, amb una junta molt activa, una colla de lluitadors nats. Vam organitzar les 6 Hores de Jazz de l'Empordà, el Festival de Música de Vilabertran, molts concerts, i això era la meva vàlvula d'escapament, però no feia de músic!

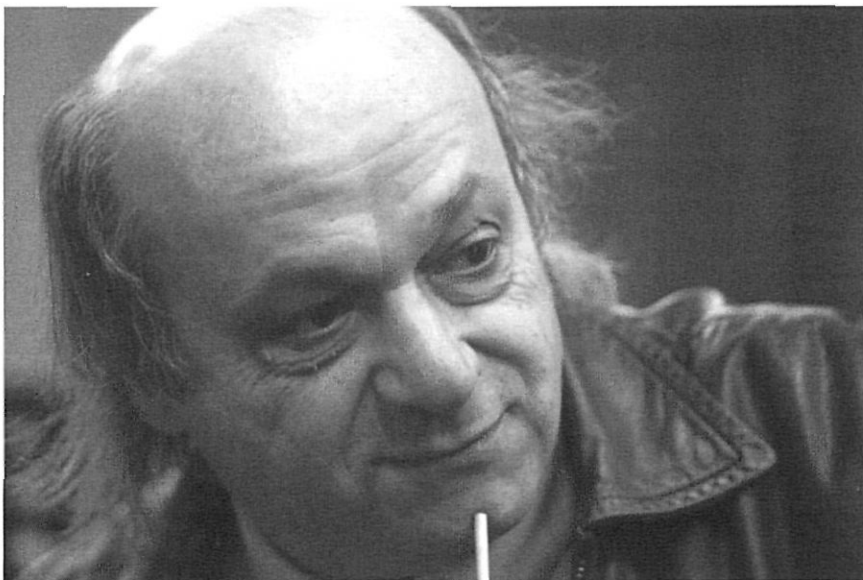
I va arribar el dia que vaig dir: s'ha acabat! Jo ja coneixia el panorama musical i veia les mancances que hi havia, sobretot als pobles, i com que sóc pianista se'm va ocórrer la pelegri-

na idea d'agafar un piano de cua i anar pels pobles. El matí feia una sessió per a la mainada amb en *Papitu* —el nom que vaig donar al piano de cua—, desmuntava el piano, els ensenyava com funcionava per dintre i ja està. De fet, la gent al·lucinava força quan els deia: «Jo vindré amb un piano, farem un concert per a la mainada i després, a la nit, en faré un altre i podran venir-hi els pares i la mainada». La gent em mirava com volent dir «Aquest home està malament...». És clar, arribar amb un piano de cua no és habitual. La gent s'ho passava molt bé, i jo també. Va ser un èxit brutal!

Ara bé, encara que no ho sembli, jo sóc força realista. La campanya d'«El piano a l'abast» vaig pensar que l'havia de proposar als ajuntaments de

manera que no em poguessin dir que no. Així doncs, jo cobrava trenta-cinc mil pessetes pel que els oferia —dos concerts, el piano de cua, que era el meu, i el lloguer de la camioneta per traslladar-lo—, i això era més barat que un lloguer de piano tot sol. I a més a més, donàvem a cada nen el llibret de la història d'en *Papitu*, unes samarretes que deien «Música? Sí, gràcies!» i uns adhesius. En vam arribar a fer dues o tres tirades de cinc mil.

Això era l'any 82, als meus trenta anys; a aquella edat jo em menjava el món, tenia una vitalitat increïble. El més heavy era, després del concert de la nit, desmuntar el piano i carregar-lo a la furgoneta. Havia de demanar que algú m'ajudés, perquè per baixar el piano de l'escenari hi havia uns carrils

i no ho podia fer una persona tota sola. Ara, amb cinquanta-tres anys, no ho faria, ara no tindria aquella força. Però bé, allò va ser una forma d'entrar en el món de la música.

El que sí que he tingut clar sempre és que cal treure aquesta mena d'aurèola, de cosa elitista, aquesta parafernàlia que envolta el món de la música. Hi ha gent que diu: «És que jo la música clàssica no l'entenc». Per a mi és com anar a veure una exposició de pintura: jo hi entenc o no hi entenc, però el que sí que és cert és que sé dir si m'agrada o no m'agrada. Doncs amb la música passa el mateix.

—I arribem al 1989, a la creació de l'Orquestra de Cambra de l'Empordà. Com va sorgir?

—El fet de conèixer de prop la situació musical als nostres pobles va ser el que em va obrir una mica les portes dels ajuntaments. Els deia: «Eh que vaig venir amb un piano? Doncs ara vindré amb una orquestra!».

Vaig demanar als ajuntaments un acord de ple que digués que els semblava bé la proposta que els feia. Quan

en vaig tenir uns seixanta, vaig anar a veure els presidents dels dos consells comarcals que llavors s'estaven creant —els consells comarcals són també del 89—: l'Albert Vancells, al Baix Empordà, i en Marià Lorca, a l'Alt Empordà. Tots dos em van dir: «Endavant!». I després, cap a la Diputació; el president era llavors Josep Arnau, que era molt decidit. El pas següent va ser anar a la Generalitat. Tothom deia que sí, però no acabàvem d'arrencar mai, fins que un dia, en una reunió a la Diputació amb els presidents dels dos consells comarcals, l'Arnau hi va donar l'empenta definitiva. Era l'últim trimestre de l'any 1989 quan vam començar, amb un pressupost total de tres milions de pesetes, i en tres mesos vam fer trentanou concerts. I ara, quinze anys després, en portem més de mil vuit-cents de fets, hem celebrat els quinze anys i hem actuat als cinc continents.

—En principi, sembla ser que tots els músics eren catalans, i la majoria d'ells força o molt vinculats a l'Empordà. Després va anar canviant, i ara en repassar

els noms dels membres de l'OCE trobem que hi ha una gran varietat de procedències. A què es de degut?

—Al començament em vaig proposar tres fites a aconseguir amb l'OCE. La primera, dur la música als pobles petits i mitjans, primer els dels dos Empordans; després a la resta de pobles de les comarques de Girona; i als d'arreu de Catalunya. I representar l'Empordà, en sortir de la nostra comarca, i Catalunya, allà on anéssim. Això s'ha aconseguit. La segona era la interpretació de peces de músics catalans, i en tots els concerts n'hi ha; mai he fet un concert on no hi hagués un músic català. I la tercera era donar la possibilitat que els músics catalans tinguessin a l'abast una sortida professional més. I això és una mica l'assignatura pendent. Fins i tot ho vam intentar creant la Jove Orquestra de Cambra de l'Empordà, per tenir una pedrera pròpia, i va estar funcionant; gràcies a això hi ha tres músics de l'OCE que provenen de la JOCE.

A la primera OCE tots eren catalans; només n'hi havia un que era de fora, Antoine Dutruy, un viola. El problema que hi ha és que de mica en mica vam anar entrant en competència amb altres orquestres. A Catalunya som l'única orquestra de cambra professional. Hi ha orquestres estrangeres que vénen d'arreu, algunes de l'est, i que toquen molt bé, i nosaltres hi hem hagut de plantar cara. L'exigència ha de ser contínua. Jo mai acabo satisfet d'un concert; el dia que em passi això plegaré. Ara, el que sí que procuro és que el concert d'avui sigui millor que el d'ahir.

—Pot ser que també pesi el fet que Figueres està un xic lluny de Barcelona?

—Sí, per a la gent de Barcelona o d'altres comarques nosaltres estem a la perifèria. Venir-hi a passar el cap de setmana o a fer un bon suquet de peix,

«Quan l'OCE va començar, vam fer trenta-nou concerts en tres mesos. Ara, quinze anys després, en portem més de mil vuit-cents»

tot això està molt bé, però viure-hi tot l'any és una altra cosa. Les possibilitats laborals que tenen a Barcelona aquí no hi són tant, però tenint en compte que la nostra orquestra fa cent trenta-cinc concerts l'any, moltes altres coses no es poden fer. El que entra a tocar a l'OCE ha de ser amb dedicació exclusiva, per tant haurà d'oblidar-se de fer classes, de treballar al Conservatori... Els dilluns i els dimarts són els dos

únics dies que no assagem, i llavors poden fer-ne, per descomptat. Què passa, doncs? Primer de tot, hi ha unes orquestres a Catalunya que són institucionals i poden pagar més bé els seus músics; segon, que tenen la seu a Barcelona i poden compaginar-ho amb classes al Liceu o altres llocs. Per tant, costa que vinguin cap aquí, tot i que quan hi són estan encantats de la vida i no en volen marxar per res del món.

—I ja més proper en el temps, el naixement de l'Orquestra Simfònica de l'Empordà-Llenguadoc Rosselló. Com va sorgir aquest ambiciós projecte?

—Això va ser un projecte amb Daniel Tosi, el director del Conservatori de Música de Perpinyà. La situació era la següent. Nosaltres, l'orquestra de cambra, tenim quatre primers violins, quatre segons violins, dues violes, dos violoncels i un contrabaix, i això dóna el que dóna. Quan ens vam trobar amb en Daniel Tosi vam veure que a l'Empordà teníem la corda i al Rosselló tenien bons professors d'instruments de vent. La idea era ajuntar el que teníem Empordà i Rosselló. Va durar un any i mig, fins que un dia vaig plantejar fer la *Novena Simfonia* de Beethoven; allò volia dir un volum de treball considerable, i ells no s'hi van acabar de llançar, així que vam considerar que era millor deixar-ho apartat.

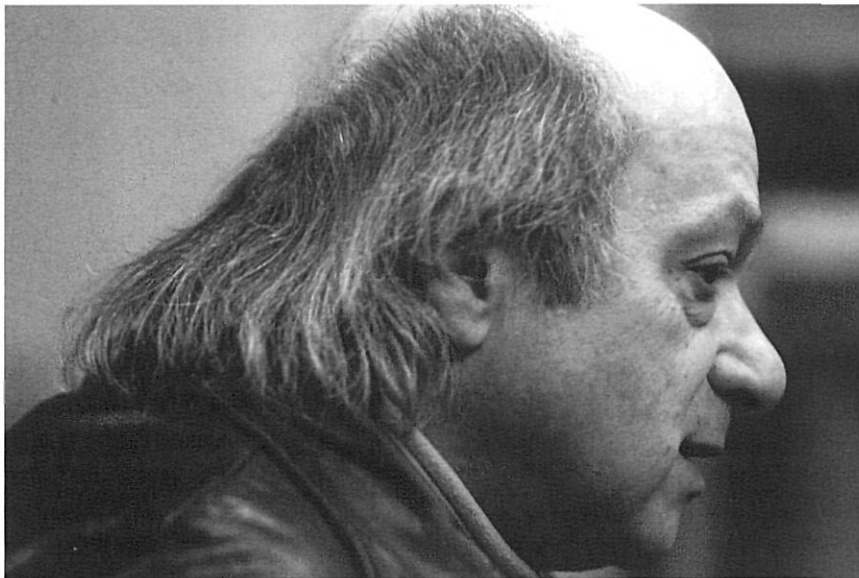
—Creus que la iniciativa de la Simfònica ha ajudat a esborrar les fronteres que hi ha entre el nord i el sud?

—Costa, costa... Es tracta de conèixer una mica la història de Catalunya. Ells no deixen de ser el sud de França, i sempre han mirat cap al nord; tot just ara comencen a mirar cap al sud. Lingüísticament, jo ho veig molt perdut. Conec la situació del català, i crec que els francesos en varen saber molt: desprestigiant l'ús social de la llengua, te la carregues ràpidament, i se la van carregar en dues generacions. Veurem què passa d'aquí a deu o quinze anys, amb aquesta Europa. Jo ho veig molt negre.

—I en arribar al segle XXI veiem néixer l'Orquestra Filharmònica de Catalunya.

—Sí, va ser l'any 2002. La idea inicial era fer l'Orquestra Filharmònica de les Comarques de Catalunya, perquè volíem —i volem— que sigui una orquestra al servei de les comarques. La idea de crear la Filharmònica era

com un segon graó del que és l'OCE. Evidentment que amb l'Orquestra de Cambra podem anar a tocar a tots els pobles i poblets, i amb la Filharmònica només podem fer-ho en les poblacions més grans, però ja és un pas important d'apropament el fet de tocar a Olot, Ripoll, la Jonquera o Llançà.

N'estic content, hem fet força concerts. Ara estem fent un treball apassionant, que és la recuperació de la sarsuela catalana. Comencem per *Cançó d'amor i de guerra*, la més emblemàtica. També estem preparant concerts de Brahms, la *Cinquena Simfonia* de Beethoven i una obra d'un compositor català, seguint la línia encetada amb l'OCE d'interpretar obres d'autors catalans.

—Què en penses, dels ensenyaments musicals a casa nostra i del paper que la música té dins del món educatiu? Hi has vist canvis positius darrerament?

—Jo no he tingut mai vocació d'ensenyant i no m'hi he dedicat mai, per tant no puc parlar-ne massa. Però vaig viure la situació de la meva filla quan feia la primària i li feien fer unes coses que eren per avorrir la música. Jo crec que, de la mateixa manera que quan estudies literatura t'han de donar un llibre perquè el llegeixis, i el professor ha de pensar que el llibre tingui un nivell que estigui al teu abast, que tu t'ho passis bé llegint-lo, i si no ho fa així l'única

cosa que aconseguirà és fer avorrir la literatura a l'alumne, doncs amb la música, igual. S'ha d'ensenyar a escoltar música, a fruitar de la música. Però sí que alguna cosa deu haver canviat, perquè ara hi ha mestres especialistes de música a les escoles, cosa que abans no hi era. Jo sóc molt escèptic amb tot el que fa referència a l'ensenyament musical, perquè no hi ha una fórmula que permeti compaginar estudiar música i seguir uns ensenyaments de cultura general paral·lels; això a Alemanya i a França existeix, però aquí no. Aquí un nen que estudiï música ha de fer exactament el mateix que un altre que no estudia música.

—I el reconeixement social de la música i els músics per part de la societat? Creus que sou prou valorats?

—Un músic de música clàssica? No m'ho havia plantejat mai. Crec que sí que estem ben valorats, malgrat que no es coneix el treball que es fa. Hi ha un desconeixement força profund del món de l'art en general. Potser podríem comparar un pintor d'èxit amb un solista. Pensa que de solistes n'hi ha ben pocs. Tots els pares que porten el nen a tocar el violí es pensen que serà un Yehudi Menuhin, i no en surten gaires, de Menuhin. Poden ser bons músics, però no sempre arribaran a ser solistes. Evidentment que els solistes són ben considerats. Me'n recordo que una vegada

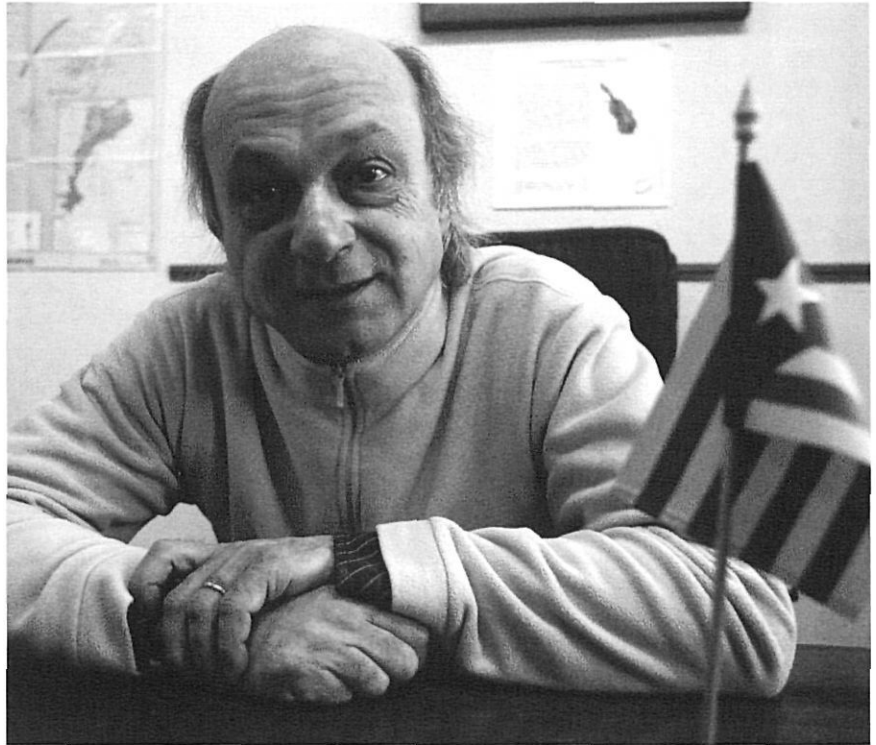
en Menuhin va anar a la Xina, ho recordo del «No-Do», i en un camp de futbol hi havia quaranta mil nens i nenes tocant el violí; dels quaranta mil, un deu per cent, o sigui quatre mil, van tocar el violí bé; d'aquells quatre mil, un deu per cent, o sigui quatre-cents, el va tocar molt bé; dels quatre-cents, només quaranta van ser esplèndids, i dels quaranta, només quatre foren excel·lents. D'aquells quatre, una és avui la millor violinista del món, és una noia xinesa. O sigui, perquè en surtin uns quants has de posar una bona llavor. El que va passar amb en Pau Casals va ser un miracle, perquè d'un país on no es tocava el violoncel en va sortir una figura mundial de primer ordre. I això és també una mica el que ha passat amb la nostra orquestra. No tots tenen el perfil que es demana, no tots estan disposats a agafar el cotxe i anar-se'n a tocar aquí o allà, i en tots els llocs han de ser uns bons professionals. L'Orquestra ha de sonar tan bé el dia que toca a Palau de Santa Eulàlia o a Fontanilles com el dia que toca a Roma.

—La dita diu que tots els camins duen a Roma, i la resposta anterior ens hi ha dut. Parlem doncs dels viatges de l'OCE, perquè ja es pot dir que heu fet la volta al món. Com viu un català com Carles Coll el fet de voltar pel món sent considerat el director d'una orquestra espanyola?

—Quan sortim de l'Empordà, som una orquestra empordanesa; quan sortim de Catalunya, som una orquestra catalana, i quan sortim de l'Estat espanyol, ens prenen per una orquestra espanyola. Tot i això, nosaltres sempre reivindicuem que som una orquestra catalana. Com ho fem perquè ho entenguin? Doncs situant Catalunya damunt del mapa. Durant un temps ens va ajudar el fet que Barcelona celebrés uns Jocs

«L'Orquestra ha de sonar tan bé el dia que toca a Palau de Santaeulàlia o a Fontanilles com el dia que toca a Roma»

Oímpics, en Dalí també hi ajuda... però hi ha llocs on coneixen més l'OCE que en Dalí. Per exemple, una vegada havíem d'anar a tocar a Xangai, però els del comitè del partit comunista ens van convidar a anar a tocar a una ciutat situada on comença el desert del Gobi, a la Xina. Per a ells, és una ciutat petita, perquè només té uns tres milions d'habitants, i després ens van dur a un poble... de tres-cents cinquanta mil habitants! Ens van dir que del segle XX era la primera orquestra europea que anava a tocar allà, o sigui que érem la primera orquestra occidental, i és clar, allà, digues-los que ets del mateix poble d'en Dalí! Per a ells no significava res, ells tenen també els seus pintors superconeguts. És ben bé una altra cultura.

—Aquesta llarga trajectòria us ha dut a actuar arreu del món, en molts països, per a gent de cultures molt diverses, en escenaris emblemàtics. De tots els llocs, quin és el que Carles Coll recorda amb més emoció? En quin t'ha fet més il·lusió tocar?

—Aquesta primavera, amb motiu dels seixanta anys de l'alliberament dels camps de Mauthausen, hem tingut ocasió de tocar a Àustria. Vam fer-ho primer al castell de Hartheim, un lloc sinistre, on van ser assassinades trenta mil persones amb experiments anomenats «científics». Hi vam interpretar *El cant dels ocells* i ens vam emocionar tots. També vam tocar davant del monument als republicans catalans i espanyols que van morir a Mauthausen. L'endemà vam anar a Salzburg, i vam tocar a la Residència de Salzburg, el lloc on tocava Mozart, i hi vam interpretar Mozart. Va ser una experiència inoblidable. Si fem un repàs, evidentment m'ha fet il·lusió tocar a París, a l'escola Cantorum, on havia tocat Enric Granados;

a Terrades, perquè va ser el lloc on l'OCE va tocar per primer cop, on vàrem començar, i vam prometre que hi aniríem a celebrar el concert número cent, i els deu anys i els quinze anys de l'OCE, i ho hem complert. I a molts altres llocs. Ara bé, si me n'hagués de quedar amb un, pel significat que té, em quedaria amb el Palau de la Música.

—Carles Coll és un home polifacètic: director d'orquestra, compositor, arranjador musical, polític... Amb quina d'aquestes facetes et quedaries, si n'haguessis de triar una?

—Jo sóc una persona normal i corrent que intenta aprofitar al màxim cada dia, mirant de no prendre mal. La meva militància política és molt limitada; potser en un futur m'hi podré dedicar més, així ho espero. Ara bàsicament sóc un director d'orquestra immers en nous projec-

tes. Si m'han de recordar d'alguna manera, que em recordin per la faceta humana, per haver estat amic seu, que em recordin com un amic, com una persona que sempre he defensat uns ideals, i ni pianista, ni director, ni res: un músic. Expliquen que Pau Casals, durant un assaig, es va parar unes quantes vegades i sempre deia als membres de l'orquestra: «Senyors músics, això m'agradaria una mica més piano», «Senyors músics...», «Senyors músics...», i a la tercera o a la quarta vegada de sentir-ho, el concertino es va aixecar i li va dir: «Perdoni, mestre, nosaltres som professors». Pau Casals li va respondre: «Sí, senyor, té raó. Vostès són professors. Els músics eren Bach, Mozart, Beethoven...». Per tant, si a mi em recorden com un músic, ja estaré content.